

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО ДЖЕНТЛЬМЕНА В КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена визначенню поведінки мовної особистості англійського джентльмена в конфліктному дискурсі. Виявлено типи комунікативних стратегій та тактик мовної особистості джентльмена у ситуаціях конфлікту та окреслено варіанти їх мовної реалізації.

Ключові слова: *мовна особистість джентльмена, комунікація, конфліктний дискурс, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.*

Статья посвящена изучению поведения языковой личности английского джентльмена в конфликтном дискурсе. Выявлены типы коммуникативных стратегий и тактик языковой личности джентльмена в ситуациях конфликта и определены варианты их языковой реализации.

Ключевые слова: *языковая личность джентльмена, коммуникация, конфликтный дискурс, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика.*

The article is devoted to determining communication strategies and tactics of the linguistic personality of an English gentleman in conflict discourse. Types of communication strategies and tactics used by the linguistic personality of a gentleman in conflict situations are determined. Variants of their linguistic realization are outlined.

Key words: *linguistic personality of a gentleman, communication, conflict discourse, communicative strategy, communicative tactics.*

Характерною ознакою сучасної науки є антропоцентричний підхід до дослідження мови: у центрі уваги лінгвістів перебуває не мова взагалі, а мова у її творенні і використанні людиною та людина як носій мовної свідомості і досвіду поколінь, вербалізованого в мові. У такому науковому контексті стає зрозумілою актуальність дослідження мовної особистості, оскільки фактор людини у мові найбільшою мірою проявляється саме в ній. На тлі достатньої розробленості комплексу

питань, що стосуються згаданої теми, є помітною відсутність вичерпних уявлень про різні соціальні типи мовних особистостей, зокрема мовної особистості джентльмена. Тим часом дослідження в цьому напрямі є важливими не тільки для усвідомлення взаємозв'язку мови і людини, поглиблення уявлень про когнітивне підґрунтя мовної діяльності, а й для пізнання механізмів мовної комунікації, зокрема в аспекті контакту макрокультур та субкультур.

Логіку вчинків представників англійської еліти, їх мовну поведінку на переговорах і в неофіційних ділових контактах, мотиви і цілі їхньої політичної, економічної діяльності можна повною мірою осмислити лише за умови наявності інформації про мовну особистість джентльмена, оскільки в цілому еліта англійського суспільства зорієнтована на типовий образ джентльмена як на еталон уявлень про сильного чоловіка, лідера, успішну людину. Дослідження образу джентльмена як фрагмента картини світу дозволяє розширити уявлення про ідеали та цінності англійського лінгвокультурного співтовариства.

Не менш важливим і в соціальному, і в лінгвістичному аспектах є виявлення поведінки мовної особистості в конфліктному дискурсі. Конфлікти супроводжують все життя людини, хоча в цілому цивілізований світ прагне до миру і злагоди. Ця суперечність не може не відобразитися в мові, в комунікативних стратегіях, тактиках і вербальних засобах їх вираження. І врегулювання конфліктних ситуацій, і запобігання їм мають ґрунтуватися на повних і чітких уявленнях про конфліктний аспект мовних особистостей різних типів, зокрема і представників еліти. Викладене свідчить про **актуальність** обраної для аналізу теми.

Метою статті є визначення комунікативних стратегій та тактик джентльмена у ситуаціях конфлікту.

Ознайомлення із ступенем вивченості проблеми засвідчило, що багато питань заявленої теми є не дослідженими, інформація систематизована не повною мірою. До них належить і питання про реакцію джентльмена на різні комунікативні подразники, зокрема мовну агресію. Щодо цього не з'ясовано, як саме певна реакція характеризує мовну особистість джентльмена, які види використаних комунікативних стратегій можна зафіксувати і як вони пов'язані з комунікативною культурою мовця. З огляду на викладене формулюємо **завдання цієї статті**: виявити типи комунікативних стратегій та тактик джентльмена у ситуаціях конфлікту та окреслити варіанти мовної реалізації комунікативних стратегій та тактик джентльмена у ситуаціях конфлікту.

Матеріалом дослідження слугували художні твори англійської літератури, в яких зображено джентльменів: “Painted Vail” С. Моема [1] та “Jane Eyre” Ш. Бронте [2].

Дефініція поняття мовної особистості подана в багатьох працях [3; 4; 5; 6]. На думку В. І. Карасика, “носієм мовної свідомості є мовна особистість, тобто людина, що існує у мовному просторі — у спілкуванні, у стереотипах поведінки, зафіксованих у мові, у значеннях мовних одиниць і змістах текстів” [3: 11]. У рамках дослідження дотримуємось концепції мовної особистості В. І. Карасика, зокрема ідеї про дискурсивний характер її прояву: “У поведінковому аспекті мовна особистість аналізується через мовні дії, що мають мотиви, цілі, стратегії і способи їх реалізації. Структура комунікативних дій значною мірою залежить від домінант поведінки, прийнятих в тій чи іншій лінгвокультурі та соціокультурному суспільстві” [3: 299]. Варто зазначити, що комунікативна поведінка реалізується в дискурсі, тобто в тексті, який існує в ситуації спілкування [3: 300].

У науковій літературі переконливо доведено, що мовну особистість слід розглядати в контексті конкретної комунікативної культури, носієм якої вона є [2; 3; 4; 5; 6]. Джентльмен як особистість є носієм англійської комунікативної культури і декількох комунікативних субкультур: гендерної маскулінної, субкультури чоловіка вищого світу. Англійці як нація виробили свій ідеал сильного характеру — це загартована, вольова, часто войовнича людина з дуже гострим почуттям власної гідності й небажанням пускати інших у свою особисту сферу [8: 287]. Саме таким має бути джентльмен у уявленні англійців. Він уміло контролює емоції у будь-якій ситуації і ніколи не дозволяє собі відступити від нормативних правил поведінки. Модельний тип джентльмена характеризується жорстким зв'язком між системою ціннісних пріоритетів, притаманних цьому соціальному типу, і його мовною поведінкою. Як видно з наведених положень, уявлення про джентльмена є досить ідеалізованими, і навряд чи в реальному житті можна знайти їх повне втілення. Саме конфліктний дискурс, якому властива реалізація антиетикетних цілей, негативна направленість спілкування, що веде до дестабілізації учасників комунікації, здатний повною мірою продемонструвати справжнє обличчя англійського джентльмена.

Комунікативні стратегії розглядаються як центральна ланка мовленнєвої комунікації, за допомогою якої мовець реалізує свої наміри в дискурсі. О. С. Іссерс розглядає комунікативні стратегії як сукупність

мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення загального комунікативного завдання мовця [7: 109]. Рушійною силою будь-якої комунікативної стратегії є комунікативна інтенція, тобто намір, із яким вона застосовується. Комунікативні тактики, тобто сукупність практичних ходів у реальному процесі мовної діяльності [9: 45], характеризуються своїм завданням у рамках реалізованої комунікативної стратегії.

Дослідження засвідчило, що основними типами комунікативних стратегій джентльменів у ситуації конфлікту є: 1) комунікативна стратегія ввічливості, яка складає 30 % від всіх стратегій мовної поведінки джентльмена у конфліктній ситуації; 2) комунікативна стратегія мовчання застосовується рідше і становить 15 %; 3) комунікативна стратегія холодної ввічливості, яка також має досить високу частотність застосування і складає 30 % всіх випадків реакції джентльмена у конфліктній ситуації та 4) комунікативна стратегія ухилення від конфлікту, яку джентльмен використовує у 25 % реакцій на конфлікт.

Комунікативна стратегія ввічливості у рамках дослідження реалізується виключно використанням комунікативної тактики мовної стриманості (мовні висловлення, що реалізують стратегію ввічливості, виділено жирним шрифтом):

Приклад:

— *It's too absurd, — she told her husband. — Why, there's hardly any one here that one would bother about for five minutes at home. Mother wouldn't dream of asking any of them to dine at our house.*

— ***You mustn't let it worry you,** — he answered. — **It doesn't really matter, you know.***

У цьому прикладі джентльмен використовує модальне дієслово *must* та підсилювальний прислівник *really*, щоб підкреслити свою незадоволеність почутим.

Приклад:

— *Pray tell your sister that I long to see her.*

— ***I have already told her so once, by your desire.***

— *I am afraid you do not like your pen. Let me mend it for you. I mend pens remarkably well.*

— ***Thank you — but I always mend my own.***

— *How can you contrive to write so even?*

He was silent.

— *Tell your sister I am delighted to hear of her improvement on the harp, and pray let her know that I am quite in raptures with her beautiful little design for a table, and I think it infinitely superior to Miss Grantley's.*

— *Will you give me leave to defer your raptures till I write again? — At present I have not room to do them justice.*

У наведеному прикладі ми також можемо спостерігати тактику стриманості джентльмена. Він використовує короткі однозначні відповіді аби уникнути продовження розмови.

Аналіз комунікативної стратегії мовчання як реакція на агресію свідчить, що негативні емоції і почуття джентльмен виражаються виключно невербально, за допомогою паралінгвістичних засобів, наприклад, поглядом:

— *I don't think you're a man at all. Why didn't you break into the room when you knew I was there with Charlie? You might at least have tried to thrash him. Were you afraid?*

But the moment she had said this she flushed, for she was ashamed. He did not answer, but in his eyes she read an icy disdain. The shadow of a smile flickered on his lips.

Для опису емоційного стану джентльмена, автор використав метафори з негативними конотаціями.

У ситуаціях конфлікту джентльмен також може використовувати комунікативну стратегію холодної ввічливості, яка у 50 % випадків реалізується у тактиці мовного дистанціювання:

Приклад:

— *Kitty, unable to think of anything to answer, shrugged her shoulders. For a moment longer he held her in his immobile gaze.*

— *I think I've said all I had to say: if you refuse to come to Mei-Tan-Fu I shall file my petition.*

У наведеному прикладі спостерігається вживання джентльменом умовної конструкції, з її допомогою він демонструє свою готовність до рішучих дій щодо ситуації, яка склалася.

Комунікативна стратегію холодної ввічливості у інших 50 % зафіксованих випадків реалізується у тактиці мовного домінування або іронії над співрозмовником.

Приклад:

— *Mr. Darcy is not to be laughed at! — cried Elizabeth. — That is an uncommon advantage, and uncommon I hope it will continue, for it would be a great loss to me to have many such acquaintance. I dearly love a laugh.*

— *Miss Bingley, — said he, — has given me credit for more than can be. The wisest and the best of men, nay, the wisest and best of their actions, may be rendered ridiculous by a person whose first object in life is a joke.*

Наведений приклад свідчить, що джентльмен використовує прикметники у найвищому ступені для емоційного забарвлення вислову, а також говорить від третьої особи, що перетворює репліку, спрямовану до адресата, в натяк, який не є конкретно направлений.

Комунікативні стратегії джентльмена у ситуаціях конфлікту знаходять своє відбиття у фрагментах тексту, у репліках мовної особистості у діалогах, роздумах мовної особистості про конфліктні ситуації, авторському описі емоційного стану персонажа, особливостей його мовлення.

Наприклад, репліки у діалозі експлікують емоційний стан суб'єкта говоріння, його загальну картину світу та уявлення про своє місце в ній.

Приклад:

There again! Another stick of the penknife, when she pretended to pat my head: and that is because I said I did not like the society of children and old women (low be it spoken!). No, young lady, I am not a general philanthropist; but I bear a conscience....

Наведений приклад демонструє вживання джентльменом стратегії ухиляння від конфлікту, він жартує замість того, щоб відповісти грубістю на неприємні для нього слова. Боячись образити співрозмовника, він вдається до використання займенника третьої особи однини *she*, що надає виразу кумедного забарвлення і спрямовує зауваження ніби комусь іншому.

Авторський опис емоційного стану персонажа, особливостей мовлення — це ніби супровід використаних стратегій джентльмена. Він здатен розкрити ті нюанси мовної особистості, які в репліках та роздумах людини залишаються непомітними:

Приклад:

He lifted up the sable waves of hair which lay horizontally over his brow, and showed a solid enough mass of intellectual organs, but an abrupt deficiency where the suave sign of benevolence should have risen.

У цьому прикладі автор, описуючи зовнішній вигляд джентльмена, використовує метафору та модальне дієслово *should* за для підсилення ефекту.

У рамках спілкування джентльмена вибір тієї або іншої одиниці із загального лексико-граматичного інвентарю тактик ввічливості зумовлений такими факторами: 1) співвідношенням соціальних статусів партнерів по комунікації; 2) їхніми ролями й установками в без-

посередньому процесі діалогу. Аналіз фактичного матеріалу показав, що комуніканти, які займають високий соціальний стан, у спілкуванні із співрозмовниками, нижчими за статусом, віддають перевагу формулам, що підтримують комунікативну дистанцію та відбивають ціннісні установки їхнього соціального середовища. З іншого боку, підкреслене ввічливе звертання до партнера по комунікації незалежно від його статусу є одним із основних показників джентльмена в принципі.

Дослідження засвідчило, що найпоширенішими комунікативними стратегіями джентльменів у ситуації конфлікту є комунікативна стратегія ввічливості, яка реалізується в комунікативних тактиках мовної стриманості, комунікативна стратегія холодної ввічливості, яка реалізується у тактиці мовного дистанціювання та у тактиці мовного домінування або іронії над співрозмовником та комунікативна стратегія ухилення від конфлікту. Менш вираженою є комунікативна стратегія мовчання, яка виражається виключно невербально, за допомогою паралінгвістичних засобів.

Комунікативні стратегії мовної особистості джентльмена мають відтворитися і в перекладі. Науковий інтерес являють собою, наприклад, питання про адекватні способи відтворення комунікативних стратегій джентльмена в таких типах дискурсу як комплімент або обману та про коректність вибору відповідників перекладу для тих елементів мовлення джентльмена, які репрезентують посилення демократичності їхньої мовної поведінки. Ці питання розглядаємо як перспективу дослідження теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bronte C. Jane Eyre / C. Bronte. — Smith, and Company Publishing, 1847. — 545 p.
2. Maugham W. The Painted Veil / W. Maugham. — George H. Doran Company Publishing, 1925. — 256 p.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — М.: Наука, 1987. — 264 с.
5. Мальцева О. Н. Описание языковой личности (конструктивный период): Автореф. дис. ... канд. филол. н.: спец. 10.02.19 "Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика" / О. Н. Мальцева. — Краснодар, 2000. — 19 с.
6. Седов К. Ф. Становление дискурсивного мышления языковой личности: психо- и социолингвистический аспекты / К. Ф. Седов. — Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1999. — 180 с.

7. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. — М.: URSS : ЛКИ, 2012. — 299 с.
8. Gorer J. Exploring English Character / J. Gorer. — New York: Criterion Books, 1955. — 328 p.
9. Форманова С. В. Конфліктний дискурс у комунікативно-прагматичному просторі / С. В. Форманова // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. — 2011. — Випуск 52. — С. 224–229.

Стаття надійшла до редакції 04.10.13